

PIERWSZE NA ŚWIECIE ZDJĘCIA LOTNICZE

Był wybitnym polskim fotografem i wynalazcą, konstruktorem aparatów i klisz fotograficznych oraz prekursorem reprodukcji fotografii na skalę poligraficzną.

Ale przede wszystkim był pierwszym na świecie fotografem, który w lipcu 1865 r. fotografował miasto z wysokości ok. 75 m nad ziemią podczas lotu balonem

WITOLD IWAŃCZAK

Konrad Brandel urodził się 26 listopada 1838 r. w warszawskiej rodzinie mieszczańskiej. Był pierworodnym synem Seweryna (1806-82) i Karoliny z Cichockich (1813-1904) herbu Nałęcz. Jeden z jego braci, Władysław (1849-1921), również był fotografem i jego współnikiem. Drugi brat, Seweryn (1841-1916), był radcą Prokuratury Królestwa Polskiego i współzałożycielem warszawskiej Filharmonii, również fotografikiem.

Młodość i przygoda z balonem

Konrad w 1858 r. ukończył klasę chemiczną warszawskiego Gimnazjum Realnego i rozpoczął naukę fotografii w zakładzie słynnego warszawskiego fotografa Karola Beyera, który zatrudniał wówczas ok. 20 pracowników. Gdy tam pracował, wpadł na genialny pomysł i stał się pierwszym fotografikiem, który w lipcu 1865 r. fotografował Warszawę podczas lotu balonem – balon był własnością Fryderyka Berga, żeglarza powietrznego. W trakcie lotu balon wzniósł się na wysokość ok. 75 m. Brandel miał niełatwe zadanie, gdyż gondola się kotłowała, a fotografie wykonywano wówczas ze statywów ze względu na ograniczenia techniczne ówczesnego sprzętu fotograficznego. W trakcie przelotu powstały trzy udane zdjęcia Brandla wykonane na sucho z pomocą aparatu sekundy. Wydarzenie to szybko stało się sensacją na skalę światową.

Beyer po upadku powstania styczniowego został aresztowany przez Rosjan i zesłany w głąb imperium. Wrócił po kilkunastu miesiącach. Przez ten czas Brandel pomagał w prowadzeniu jego zakładu. Gdy Beyer w 1865 r. powrócił do Warszawy, Brandel założył własny zakład fotograficzny do spółki z bratem Władysławem i swoim przyjacielem Marcinem Olszyńskim – przy ul. Nowy Świat 57.

Własna firma, własna rodzina

Zakład nosił nazwę „K. Brandel i S-ka” i specjalizował się w fotografii portretowej, która przynosiła stały dochód. U Brandla fotografowało się wielu znanych ludzi. Wydawał też kalendarze ścienne. Pierwszy kalendarz – na

Brandel portretujący Marcina Olszyńskiego w atelier przy ul. Nowy Świat 57 w Warszawie, ok. 1870 r.

rok 1866 zawierał ok. 200 fotografii złożonych w kunsztowne fotomontaże, przedstawiających najważniejsze wydarzenia minionego roku, a całość reprodukowana była najnowszą wówczas metodą światłodruku. Trzej współnicy wykonywali również reprodukcje dzieł sztuki. W 1866 r. Konrad Roman Brandel się ożenił. Ślub odbył się w parafii pw. św. Andrzeja w Warszawie, a jego wybranka była 5 lat młodsza od niego. Doczekali się dwójki dzieci. Pierworodny syn – Konrad Seweryn urodził się w 1872 r. Ten fakt zapewne spowodował, że od lat 70. XIX wieku zakład Brandla specjalizował się w fotografiach dzieci, których wykonanie stanowiło wówczas sporą trudność.

Pod koniec lat 60. XIX wieku Olszyński objął kierownictwo artystyczne tygodnika „Kłosy”, wydawanego w Warszawie w latach 1865-90. Wśród autorów pisma byli m.in.: Józef Ignacy Kraszewski, Adam Asnyk, Eliza Orzeszkowa i Maria Konopnicka. W rok później nazwisko Brandla pojawiło się na łamach tygodnika w artykule zapowiadającym techniczną rewolucję ilustratorską w poligrafii: „Obznajmiać

będziemy czytelników naszych ze skarbnicami sztuki (...) chcąc nadać wartość kopiom, zastosowaliśmy najnowszy wynalazek, dotąd w żadnym ilustrowanym piśmie nie używany: kopiowania fotograficznego wprost na drzewie (...) wynalazek ten, będący własnością zakładu fotograficznego K. Brandla i sp. w Warszawie, podał nam możliwość nadania reprodukcjom artystycznej wartości”. Była to pierwsza udana próba reprodukcji fotografii na skalę poligraficzną, a pionierska metoda Brandla wyprzedziła o 13 lat wynalazek czeskiego fotografa i drukarza Karela Klička, uważanego za ojca dzisiejszej fotopoligrafii.

Fotorewolwer

Do zbudowania przez Brandla ręcznego aparatu fotograficznego przyczyniły się dwa wcześniejsze wynalazki – wynalezienie przez Richarda Maddoxa w 1871 r. suchych płyt negatywnych (sucha płyta szklana pokryta emulsją bromosrebrówo-żelatynową) oraz wynalezienie migawki fotograficznej zastępującej ludzką

rękę w odślanianiu i zasłanianiu obiektywu. Była to konstrukcja awangardowa jak na tamte czasy, pierwszy na świecie w pełni przenośny aparat fotograficzny – praprzodek wszystkich dzisiejszych urządzeń do utrwalania obrazu. Co najważniejsze – była to autorska konstrukcja samego Brandla, wymyślona, zaprojektowana i wykonana w całości przez niego. Warto dodać, że jako chemik z wykształcenia sam przygotowywał klisze fotograficzne. Poza tym Brandel jako pierwszy fotograf na świecie zmniejszył format negatywu do popularnego później wymiaru 6x9 cm. Jego aparat wyrobiany był w trzech formatach: 6x9, 9x12 oraz 12x16,5 cm i miał postać skrzynki wyposażonej w kasetę pojedynczą, później podwójną, a następnie w magazyn mieszczący 12 i 20, a po 1889 r. – 25 płyt. Można je było wymieniać dzięki światłoszczelnemu skórzanemu workowi. Aparat wyposażony był w obiektyw Steinheila, a później – firmy François, o krótkiej ogniskowej, w migawkę tarczową o szybkości ok. 1/50 s. oraz w kasety rolkowe. Wynalazca zerwał w pewnym momencie współpracę z firmą Steinheil, gdyż uważał, że jej inżynierowie skopiowali i próbowali unowocześnić jego aparat. Brandel ze swoim aparatem wyprzedził o ok. 10 lat aparaty niemieckiej firmy. Obiektyw aparatu przesunął się w oprawie zaopatrzonej w podziałkę odpowiadającą nastawieniu ostrości – w granicach od ok. 7 m do nieskończoności. Aparaty były wyposażone w przysłonę otworkową. Celownik aparatu składał się z ramki z nitkami przeprowadzonymi na krzyż lub szklą dwuwklęsłą oraz z deseczki z otworem dla oka. Do noszenia aparatu służył skórzany pasek. Magazynek miał w górnej części światłoszczelny, elastyczny worek wykonany ze skóry. Płyty w magazynie znajdowały się w pozycji pionowej, jedna za drugą, umieszczone w specjalnych ramkach. Po naświetleniu pierwszej płyty fotograf przy pomocy specjalnego mechanizmu przenosił ją na koniec zestawu i tym samym przesunął wszystkie płyty o jedno miejsce w kierunku obiektywu. Tym sposobem druga płyta przesuwała się na miejsce pierwszej i była gotowa do naświetlenia. Po naświetleniu wszystkich płyt aparat należało rozładować i ponownie naładować w ciemni.

Wraz z bratem stryjczym Augustem, stolarzem i mechanikiem, Brandel wyprodukował ponad 100 takich aparatów. Zakupili je odbiorcy krajowi i zagraniczni, m.in. w Londynie. Przyniosły one ich wynalazcy prawdziwą sławę, także wśród głów koronowanych. Słynny akwrelista Julian Fałat wspomina w pamiętnikach swoje spotkanie z carem Aleksandrem II. Gdy na polowaniu w 1899 r. cesarz Wilhelm II przedstawił go rosyjskiemu monarsze, ten, dostrzegłszy na szyi Fałata fotorewolwer konstrukcji Brandla, zapytał: „Czyż to nie aparat Brandla

z Warszawy?”. „Tak jest, Wasza Wysokość” – odpowiedział Fałat. W 1884 r. Brandel był kronikarzem zjazdu trzech cesarzy w Skierniewicach. Wówczas za swój fotorewolwer otrzymał order od cesarza Franciszka Józefa. 16 października 1889 r. został mu przyznany na niego patent.

Fotoreportażysta

Pod koniec lat 80. XIX wieku Brandel zaczął coraz bardziej koncentrować się na fotografii reportażowej i prasowej. W tym czasie pojawiła się nowa technika: bromo-żelatynowa, która skróciła i uprościła pracę fotografów, umożliwiając wykonywanie zdjęć nazywanych wówczas „momentalnymi”, tzn. o znacznie skróconym czasie naświetlenia. „Zawsze w swojej pelerynie, zawsze gotów do zdjęcia, chwycił on w lot wszystko i doszedłszy do niezwyklej prawy, zebrał kolekcję bardzo ciekawych zdjęć” – wspominał go Ludwik Anders, lekarz pediatra, ordynator kliniki wewnętrznej UW, prezes Polskiego Towarzystwa Pediatrycznego oraz przewodniczący Warszawskiego Towarzystwa Fotograficznego. Wśród tych „ciekawych zdjęć” znalazły się fotoreportaże zarówno z życia Warszawy, jak i obrazujące jej ówczesną architekturę. Zdjęcia te – dzięki wykorzystaniu fotorewolweru – oprócz nieruchomej zabudowy przedstawiają także przypadkowych przechodniów, scenki rodzajowe, pojazdy w ruchu. Na swoich fotografiach Brandel utrwalał warszawskie targowiska, parki, nabrzeża Wisły, ale i konkretne wydarzenia, np. regaty, otwarcie kolejki konnej Warszawa-Wilanów, wyścigi konne, uroczystości religijne. Do dziś urzekają trafnością obserwacji, kompozycją oraz swoim iście reporterskim charakterem. Wiele z nich było publikowanych w ówczesnej prasie, w tym w „Tygodniku Ilustrowanym”. Wyjątkowe zdjęcia złożyły się na fotoreportaż z pożaru miasta Siedlce, zamieszczony w tygodniku „Kłosy” w 1874 r. Z kolei na łamach „Wędrowca”, którego kierownikiem artystycznym był Stanisław Witkiewicz, wiele pochlebnych słów poświęcił Brandlowi i jego wynalazkowi pisarz Bolesław Prus.

Początek XX wieku

W 1905 r. Brandel został honorowym członkiem Warszawskiego Towarzystwa Fotograficznego. W tym czasie nie było go już jednak w Warszawie. Wycofał się z życia zawodowego w 1900 r. i przeniósł się do skromnej posiadłości w Łyszkowicach. Nie dotarłem do informacji, kiedy zmarła jego żona i jak miała na imię. Wiadomo natomiast, że w 1911 r. Konrad Brandel ponownie się ożenił – z Jadwigą z Kunklów. Związek małżeński zawarli w sąsiadującym z Łyszkowicami Pszczonowie, w parafii pw. św. Doroty. W czasie I wojny światowej fotograf i wynalazca przebywał w Rosji, a następnie osiadł w Toruniu. Zmarł tam 28 października 1920 r. Pochowany został na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Autoportret Konrada Brandla w gondoli balonu, 1865 r.

Konrad Brandel – autoportret

W 1905 r. Brandel został honorowym członkiem Warszawskiego Towarzystwa Fotograficznego. W tym czasie nie było go już jednak w Warszawie. Wycofał się z życia zawodowego w 1900 r. i przeniósł się do skromnej posiadłości w Łyszkowicach. Nie dotarłem do informacji, kiedy zmarła jego żona i jak miała na imię. Wiadomo natomiast, że w 1911 r. Konrad Brandel ponownie się ożenił – z Jadwigą z Kunklów. Związek małżeński zawarli w sąsiadującym z Łyszkowicami Pszczonowie, w parafii pw. św. Doroty. W czasie I wojny światowej fotograf i wynalazca przebywał w Rosji, a następnie osiadł w Toruniu. Zmarł tam 28 października 1920 r. Pochowany został na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Konrad Brandel zdobył wiele nagród, m.in. na wystawach w: Krakowie (1869), Petersburgu (1870), Moskwie (1872), Wiedniu (1873), Paryżu (1874). Jego zdjęcia zostały nagrodzone złotym medalem na wystawie rolniczo-przemysłowej w Warszawie (1885). Bezinteresownie wykonywał również zdjęcia chorób skórnych i innych schorzeń dla profesorów Uniwersytetu Warszawskiego, za co w 1875 r. otrzymał tytuł fotografa Uniwersytetu Warszawskiego. W 1874 r. za album fotograficzny chorób skórnych Brandel dostał w Paryżu medal od Société Française de Photographie.